

PRÍNOS JANA AMOSA KOMENSKÉHO PRE EURÓPSKE KRAJINY

HELENA PATAIOVÁ

PATAIOVÁ, Helena: *The Contribution of Jan Amos Comenius in the European Countries*, 2024, Vol. 6, Issue 1, pp. 114 – 120. DOI: 10.17846/CEV.2024.06.1.114-120.

ABSTRACT: The article deals with the biography, pedagogical ideas, and selected works of Jan Amos Comenius, an important personality in the European area and the greatest teacher of nations. He was an important educator, theologian, philosopher, scientist, and humanist of the 17th century who dedicated his life to the upbringing and education of children. Comenius' opinions and professional works presented in the field of education are well known to teachers, educators, and psychologists all over the world.

KEYWORDS: J. A. Comenius. The teacher of nations. Biography. Professional works.

ŽIVOT JANA AMOSA KOMENSKÉHO

„Životné osudy českého teológa, učiteľa a pedagóga, jeho dielo, najrozsiahlejšie v doterajšom vývoji českej kultúry, sú výrazom protikladov doby a jej rozporov. Osobitnú úlohu tu mali vzťahy k vlastnému národu a k niektorým krajinám, najmä k Poľsku, Uhorsku a Holandsku (Nizozemsku), ktoré mu čiastočne nahrádzali domov a vlasť“ (Srogoň a kol. 1986, 87).

Výnimoční ľudia sa svojou prácou vedeli postarať o to, aby aj po smrti zostali v pamäti budúcich generácií. K takýmto výrazným postavám českej aj európskej kultúry patrili v 17. storočí Jan Amos Komenský, ktorého nezabudnuteľná spomienka oživa pri jeho jubileu vo viacerých európskych krajinách, najmä v tých, ktoré boli priamo spojené s jeho životom a pôsobením. Pri študovaní jeho životopisu a diel nachádzame aj po toľkých rokoch cenné myšlienky a rady, ktoré sú stále aktuálne (Pataiová 2013).

Na prelome 16. a 17. storočia európska kultúra, veda a vzdelanosť prechádzali zložitým vývojom, bolo to obdobie spoločenských, hospodárskych, náboženských a politických zmien, prevratov a vojen. Objavili sa racionalistické myšlienkové smery, bolo to obdobie končiaceho feudalizmu a začiatkov kapitalizmu.

Osobnosť Jana Amosa Komenského, narodeného 28. marca 1592, patrí k výrazným postavám 17. storočia českej aj európskej kultúry. O jeho rodisku nemáme presné informácie. Narodil sa na Morave, podľa niektorých zdrojov v meste Uherský Brod, iné zdroje uvádzajú Nivnicu alebo Komňu. Priezvisko, ktoré používal, po latinsky Comenius, pochádza z dedinky Komňa, kde bývali jeho rodičia. V mladom veku sa stal sirotou a po strate otca za krátky čas zomrela aj jeho matka. Preto ako dvanásťročný odchádza do Strážnic, k svojej tete, otcovej sestre Zuzane, ktorá ho vychovávala. Pravdepodobne sa doma naučil čítať z *Bible* a v Strážnici si doplnil svoje vzdelanie v bratskej škole, keďže pochádzal z rodiny, ktorá patrila k Jednote bratskej. Táto komunita sa veľmi starala o vzdelanie svojich detí. Systematické vzdelanie Komenský nadobúdaval od šestnástich rokov v Prerove, kde navštevoval gymnázium. Bol veľmi talentovaný, čo svedčí o tom, že po troch rokoch ukončil svoje štúdium v latinskej škole. Jednota bratská ho vyslala študovať do Nemecka, do prostredia, ktoré bolo pre Komenského veľmi inšpirujúce. Na akadémii v Herborne a následne na teologickej fakulte Univerzity v Heidelbergu získal teologické a filozofické vzdelanie (Váňa a kol. 1971; Komlósi 1973; Mátej a kol. 1976; Kumpera 1987; Mészáros – Németh – Pukánszky 2002). Štúdium teológie mu v tej dobe umožnilo získať vedomosti o vzťahu človeka a sveta, zdokonaľiť sa v latinčine a nemčine, oboznámiť sa so súčasnou európskou protestantskou kultúrou i novými filozofickými prúdmi, ktoré odmietali zastaralú stredovekú scholastiku, ako aj prekonaný

aristotelizmus. Bol priamym svedkom humanistického a renesančného úsilia vedenia národa k vzdelanosti (Kumpera 1987, 7).

Na jar roku 1614 sa Komenský vrátil na Moravu, aby sa stal učiteľom a aby ho vysvätili za kňaza Jednoty. Prinášal so sebou literárne a vedecké plány, ku ktorým ho inšpiroval najmä jeho učiteľ J. H. Alsted, a taktiež nemecké a holandské kultúrne prostredie. V prerovskej škole sa stal učiteľom a po vysvätení kňazom svojej cirkvi. V roku 1618 sa oženil s Magdalenou Vizovskou a odišiel do Fulneku, kde jeho rodinné šťastie trvalo len veľmi krátko. Po vypuknutí tridsaťročnej vojny (1618 – 1648) a po bitke na Bielej hore (1620) prinieslo víťazstvo Habsburgovcov nad protestantmi pre Komenského veľmi nepriaznivé obdobie. Jeho knihy spálili a sám sa musel skrývať na rozličných miestach. Bezpečný úkryt našiel u Karola staršieho zo Žerotína v Brandýse nad Orlicí. Vtedy ho zastihla smutná správa o smrti manželky a dvoch synov, ktorí podľahli morovej epidémii. Komenský sa v roku 1624 druhýkrát oženil. Jeho manželka, Dorota Cyrillová, bola dcérou biskupa Jednoty bratskej, Jana Cyrilla. Perzekúcia nekatolíckych kňazov naďalej trvala a z toho dôvodu, v zime roku 1628, odišiel zo svojej vlasti do Poľska, do mestečka Lešno, ktoré bolo centrom Jednoty bratskej a dôležitým strediskom českej protestantskej emigrácie. J. A. Komenský bol presvedčený, že jeho exil nebude dlho trvať a čoskoro sa vráti domov. V Lešne sa stal najskôr učiteľom, neskôr riaditeľom gymnázia. Tu napísal dve svoje významné diela – *Velkú didaktiku* (1632) v češtine a učebnicu pod názvom *Janua linguarum reserata* (Brána jazykov otvorená, 1633). Väčšina Komenského myšlienok, ktoré napísal vo *Velkej didaktike*, má trvalú platnosť a sú základom aj pre súčasnú pedagogiku. K 400. výročiu narodenia J. A. Komenského bola vydaná v Bratislave *Didaktika magna* (Veľká didaktika). Doslov ku knihe napísal Jozef Pšenák (1991), ktorý uviedol veľmi dôležitú myšlienku: „Komenský vyslovil požiadavku poskytnúť všeobecné vzdelanie všetkej mládeži bez rozdielu, presadzoval vzdelávanie dievčat vo verejných školách a nevidel dôvod, prečo by mali dievčatá vylučovať zo štúdií múdrosti, či sa konajú v latinskom alebo v materinskom jazyku. Spoločné vzdelávanie všetkých detí vo verejných školách – to je jednoznačná požiadavka Komenského. Uplatniť túto požiadavku v praxi znamenalo vypracovať rozvrh školskej sústavy, jednotný školský systém. Komenský vytvoril novú výchovnú koncepciu a dal jej teoretický základ“ (Pšenák 1991, 262). Pokladal za dôležité vypracovať systém didaktických zásad, ktoré sa stali základom jeho novej koncepcie vyučovania. Viaceré zásady Komenského sú aj v súčasnosti aktuálne, najmä zásada názornosti. „Vzdelávať mládež neznamena podľa Komenského vtlačať do hláv zmes slov, fráz, výrokov, myšlienok vzatých od spisovateľov, ale umožňovať im pochopenie vecí. Vyučovať treba všetko pomocou zmyslov a rozumu. Názornosť netreba chápať ako didaktický prostriedok, ale ako princíp poznávania. Ako prvý formuloval z praxe odvodené a racionálne zdôvodnené didaktické zásady ľahkosť a príjemnosť vo vyučovaní. *Omnia sponte flaut, absit violentia rebus* – Všetko nech plyní voľne, nech je veciam vzdialené násilie – táto didaktická zásada preslávila Komenského“ (ibid., 269). Pedagogika a didaktika mu neboli cieľom, ale prostriedkom k poznaniu sveta. Ťažiskom jeho odborného záujmu sa stala pansofia, vševeda – celistvý a prehľadne usporiadaný systém vedenia, ktorým chcel vyvieť vzdelanie z labyrintu zmätkov a nejasností. Jeho názory boli blízke učeniu anglického filozofa F. Bacona, požadujúceho vytvorenie novej vedy založenej na poznaní prírody, práve preto Komenského dielo našlo priaznivý ohlas v predrevolučnom a revolučnom Anglicku (Váňa a kol. 1971; Bereczki – Nagy – Komlósi 1973; Mészáros 1982; Srogoň a kol. 1986; Kumpera 1987).

POBYT V ĎALŠÍCH EURÓPSKÝCH KRAJINÁCH

1. Pobyt v Anglicku (Londýn; 1641 – 1642)

J. A. Komenský nadviazal kontakty s anglickým prostredím v prvej polovici roku 1630 vďaka Samuelovi Hartlibovi (s jeho bratom študoval Komenský v Heidelbergu), organizátorovi anglického vedeckého života a propagátorovi Komenského myšlienok.

Komenského prvé pansofické práce, ktoré vyvolali veľký ohlas v Anglicku a v celej Európe, vydal Hartlib v Oxforde a v Londýne. V Anglicku bola veľká nespokojnosť so starým systémom školstva a vzdelania, pričom za najväčšieho reformátora, ktorý by zmenil tento systém, považovali práve Komenského (Kumpere 1987, 11). Na pozvanie členov anglického parlamentu Komenský na jeseň roku 1641 odcestoval do Londýna, aby objasnil svoje pansofické zámery a venoval sa reorganizácii vedy, verejného života a školstva. Predložil svoje návrhy, ako vyviešť ľudstvo z vojnových zmätkov. Tieto plány sa neuskutočnili z dôvodu, že v tom čase v Anglicku pod vedením Cromwela vypukla buržoázna revolúcia, a preto v roku 1642 opustil Anglicko. Plodom anglického pobytu bolo dielo Komenského *Via lucis – Cesta svetla*, kde prvýkrát napísal, že vzdelanie nie je cieľom, ale len prostriedkom k rozvoju vedy i múdrosti a posluží ku konečnej náprave sveta (Fináczy 1927; Váňa a kol. 1971, 60; Mátej a kol. 1976; Srogoň a kol. 1986).

V danom období bol J. A. Komenský už známou osobnosťou a pozývali ho do viacerých krajín v Európe. Napr. na návrh kardinála Richelieua do Francúzska, Ľudovíta de Geera do Švédska a sedmohradského kniežata Rákócziho (a jeho manželky Zuzany Lórántffy) do Sárospataka (Blatný Potok).

2. Pobyt vo Švédsku (Štokholm; 1642 – 1648)

Komenského pozvali do Švédska, aby prišiel reformovať školstvo. „Komenský na naliehanie vedúcich činiteľov Jednoty českých bratov a v presvedčení, že by styk s týmto vedúcim protestantským štátnikom mohol účinne pomôcť politickým snahám českých nekatolíkov, prijal pozvanie“ (Váňa a kol. 1971, 60).

Cestou do Švédska navštívil Komenský Holandsko, kde sa stretol s francúzskym filozofom R. Descartom. Spoločný priateľský rozhovor však nemohol prekonať rozdiely a myslenie oboch mužov. Descartes zdôrazňoval matematické exaktné a kvantitatívne poznanie sveta a prírody, Komenský sa usiloval o zachytenie celku, harmonickej jednoty medzi človekom a svetom, a takisto aj o spoločenské reformy (Kumpere 1987, 11).

Rokoval s kancelárom Axelom Oxenstjernom, jedným z najvplyvnejších európskych štátnikov (v jeho rukách sa sústreďovala protihabsburská politika), a Ľudovítom de Geerom, ktorý prispieval na jeho pobyt v Elbingu (mesto na brehu Baltického mora). V tomto prostredí pracoval na učebniciach pre švédske školy a tu vznikla *Najnovšia metóda jazykov*, v ktorej kritizoval spôsob vyučovania latinčiny a podrobne opísal svoju teóriu jazykového vyučovania. Okrem *Didaktiky magna* patrí medzi najviac prepracované Komenského diela. Podľa neho nemôžeme učiť reči bez znalosti vecí, lebo vyučovanie nesprávne vychádza z gramatiky a nedbá o prirodzené zvyšovania požiadaviek na žiakov. Takéto nedostatky odstráni dokonalá vyučovacia metóda, ktorá bude vhodná pre jazyky, vedy a umenie. Výhody novej vyučovacej metódy vidí v tom, že spája veci so slovami, vyhýba sa násiliu a celé vyučovanie stavia na vlastnej praxi žiakov (Fináczy 1927; Váňa a kol. 1971, 60; Mátej a kol. 1976; Srogoň a kol. 1986).

V Elbingu vzniklo aj dielo *Všeobecná porada o náprave ľudských vecí*, ktoré viedlo k diskusiám o premene európskej spoločnosti 17. storočia na tvorivé a mierové harmonické spoločenstvo. Čapková (1992, 11) uvádza, že tento projekt nápravy naráža na vonkajšie ekonomické, politické, náboženské

a sociálne rozpory, ale aj na vnútorné prekážky, t. j. na krízu autora, či dosiahne cieľ, ktorý presahoval sily jednotlivca. Komenského nemôžeme charakterizovať len ako pedagóga, lebo jeho snaha bola zameraná na to, aby sa ľudia stávali lepšími. Jeho školsky chápané práce, týkajúce sa vyučovania, mali všeobecnejší dosah: náboženský, filozofický a sociálny.

3. Pobyt v Poľsku (Lešno; 1648 – 1650)

Záver elbingského pobytu bol pre J. A. Komenského poznamenaný obavami o osud svojej vlasti, mal starosti o budúcnosť svojej cirkvi a o chorú manželku.

Priatelia ho volali do Amsterdamu, ale napokon sa vrátil do Lešna, kde ho v roku 1648 zvolili za biskupa Jednoty bratskej. V Lešne mu zomrela druhá manželka. Po uzavretí westfálskeho mieru (1648) sa skončila tridsaťročná vojna, ktorá v tej dobe bola najrozsiahlejšia v európskych dejinách. Nábožensko-politická situácia sa nezmenila, vojna sa skončila bez toho, aby sa splnili očakávania exulantov na návrat do vlasti. Komenský napísal *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*, emotívne literárne cenné dielo, prinášajúce aj proroctvo o budúcnosti národa a vlasti, v ktorom objasnil, prečo je potrebné sa sústavne starať o rodnú reč a o lepšie vzdelanie mládeže. Vo veku 57 rokov J. A. Komenský uzavrel tretie manželstvo s Janou Gajusovou. Jeho dve staršie dcéry sa tiež vydali, mladšia Alžbeta sa stala manželkou Petra Figula Jablonského, najvernejšieho spolupracovníka Komenského. Spomienky na domov a pevné rodinné zázemie mu pomohli prekonať ďalšiu krízu (Srogoň a kol. 1986; Kumpera 1987).

4. Pobyt v Uhorsku (Sárospatak – Blatný Potok; 1650 – 1654)

Roku 1650 sa J. A. Komenský rozhodol prijať pozvanie sedmohradských panovníkov Rákócziovcov do Sárospatau (v súčasnosti sa mestečko nachádza v Maďarsku), aby prišiel zreformovať školstvo.

Cestou do Sedmohradska mohol navštíviť aj bratské obce a zbory na území dnešného Slovenska. Prijala ho vdova Juraja Rákócziho, kňažná Zuzana Lórántffy a jej syn knieža Žigmund Rákóczi. Cieľov, kvôli ktorým prišiel J. A. Komenský do Uhorska, bolo niekoľko: a) cirkevno-správne – v Uhorsku panovala väčšia náboženská sloboda pre nekatolíkov ako v Čechách; b) politické – veril, že Rákócziovci ho budú podporovať v boji proti Habsburgovcom; c) výchovno-vzdelávacie – Uhorsko sa v 17. storočí vyznačovalo pomerne početnou sieťou latinských škôl, ktoré boli zakladané podľa školských poriadkov protestantských škôl z Nemecka. Významnú úlohu zohrávalo aj osobné hľadisko, keďže vďaka miestu učiteľa v škole takto vedel zabezpečiť aj svoju rodinu. Jeho finančné ohodnotenie dosahovalo takú výšku, akú nemal žiadny učiteľ v tejto dobe (Mátej a kol. 1976; Ködöböcz 1990; Dienes 1999; Mészáros – Németh – Pukánszky 2002; Pataiová 2013, 278 – 279).

Na dvore kniežata strávil Komenský štyri roky. Tešil sa z priazne Zuzany Lórántffy a hlavne dôvere i podpore mladšieho kniežata Žigmunda Rákócziho. J. A. Komenský svoju pedagogickú činnosť v Sárospatau začal aktuálnou prednáškou *Ako dômyselne používať knihy, hlavný nástroj vzdelávania*. Reč bola prednesená vo väčšej sieni potockej školy dňa 28. novembra 1650 (Mátej a kol. 1976; J. A. Komenský 1990; Hýlová 1990; Dienes 1990; Dezső 2002).

V oblasti pedagogickej sa na škole v Sárospatau Komenskému naskytla príležitosť vyskúšať ideu pansofickej školy v praxi. Pri vyskúšaní teoretických poznatkov mohol svoje pedagogické chápanie znovu premyslieť, zdokonaľiť a prispôbiť danej situácii. Vyučovacia metóda sa ujala a spájala jazykové vyučovanie s výučbou reálií prostredníctvom učebníc, ktoré boli napísané práve v Sárospatau. Vypracoval tu návrh na reformu školy *Illustris Patakinæ Scholæ idea*. Sárospatak bol miestom, kde napísal mnoho vynikajúcich prác, medzi najznámejšie patria učebnice *Janua linguarum reserata*,

Janua linguarum Vestibulum, *Škola hrou* a svetoznáma učebnica *Orbis pictus* (Svet v obrazoch), ktorá bola vydaná v Norimbergu (1658). Zásada názornosti bola zavedením učebnice *Orbis pictus* trvalým prínosom. V diele pod názvom *Schola ludus* podáva Komenský návod na dosiahnutie šťastia pre národ a štát (Fináczy 1927; Mészáros 1982; Srogoň a kol. 1986; Kumpera 1987; Dienes 1990; Hörcsik 1994; Dezső 2002; Mészáros – Németh – Pukánszky 2002).

Náhla smrť Žigmunda Rákócziho a jeho manželky Henriety Márie, dcéry bývalého českého kráľa Fridricha Falckého (1652), znamenala pre Komenského nepriaznivé obdobie. Kňažná sa však snažila, aby ich vzácny hosť so svojou rodinou zostali čím dlhšie v Sárospataku. Medzi rektorom školy Jánosom Dali Tolnaim (zástancom independizmu a puritanizmu) a Komenským vzrástlo napätie, viacerí kolegovia považovali Komenského činy za zasahovanie do uhorských cirkevných záležitostí kalvínov a vo viacerých veciach s ním nesúhlasili. Nakoľko sa jeho novátorské snahy ťažko ujali, ani učitelia sa nechceli vzdať starých vyučovacích metód, rozhodol sa vrátiť naspäť do Lešna. Jeho pôvodný plán vybudovania pansofickej školy sa v plnej miere nezrealizoval, podarilo sa mu uskutočniť len tri triedy. Vo svojej rozlúčkovej reči *Laborum scholasticorum Patakini obitorum Coreonis* (Dovŕšenie školských prác potockých) žiadal, aby v jeho vzdelávacích snahách a výchovno-vzdelávacích prácach pokračovali a v záujme spoločnosti ich naďalej rozvíjali (Fináczy 1927; Mátey a kol. 1976; Kumpera 1987; Kődöböcz 2002).

5. Pobyť v Poľsku (Lešno; 1654 – 1656)

Po smrti kniežaťa Rákócziho nenašiel Komenský pochopenie a podporu, preto v roku 1654 prichádza na krátky čas naspäť do Lešna. Motivácia jeho návratu bola ešte aj túžbou po krajanoch a blízkych, ale hlavne zmeny v medzinárodnej politickej situácii. V rokoch 1654 – 1655 sa objavila možnosť vytvoriť veľkú protihabsburskú koalíciu zloženú z revolučného Anglicka, Švédska a Sedmohradska. Českí exulanti v Poľsku si od toho veľa sľubovali, a preto sa roku 1654 obrátili na Cromwela so žiadosťou o finančnú vojenskú podporu. Pre Komenského a celý český exil to bola posledná príležitosť na zvrat politicko-náboženskej poroby českého štátu (Kumpera 1987, 13).

V bojoch so Švédmi roku 1656 Poliaci zapálili Lešno, ktoré celkom vyhorelo. „Komenskému zhorel celý majetok a s ním vzácne rukopisy jeho diel. Chudobný a skormútený nešťastím rád prijal pozvanie od Vavrinca de Geera z Amsterdamu, aby v jeho dome strávil zvyšok svojho života“ (Váňa a kol. 1971, 62).

6. Pobyť v Holandsku (Amsterdam, Naarden; 1656 – 1670)

Na pozvanie Vavrinca de Geera roku 1656 prišiel Jan Amos Komenský do Amsterdamu, kde ho okrem hostiteľa privítala aj mestská rada.

Začal pracovať v mestskej knižnici, po roku mu vychádza *Sborník didaktických diel* (*Opera didactica omnia*) a potom nasledovali skôr napísané, upravené či nové diela. Pred smrťou napísal niekoľko životopisných spomienok, ktoré boli vydané pod názvom *Vlastný životopis*. Zomrel po dlhej chorobe v spoločnosti svojej manželky Jany a syna Daniela 15. novembra 1670. Pochovaný bol v kaplnke valónskej cirkvi v Naardene, neďaleko Amsterdamu (Váňa a kol. 1971; Kumpera 1987).

Začiatkom 19. storočia kostol zrušili, v budove bol sklad, neskôr vojenské kasárne, a tak sa na Komenského zabudlo. Od konca 19. storočia však české úrady začali hľadať jeho pozostatky, ktoré zásluhou holandských a československých vedeckých pracovníkov opäť boli objavené v roku 1929.

Od roku 1992 je v Naardene otvorené Múzeum a mauzóleum Jana Amosa Komenského. Pri návšteve múzea pomáha premietaný krátky biografický film o J. A. Komenskom hlbšie spoznať

a pochopiť súvislosti i odohrávané udalosti v historickom období, keď táto významná osobnosť žila a tvorila.

ZÁVER

Jan Amos Komenský svojím celoživotným dielom odpovedal na požiadavky doby, aby sa vzdelávanie uľahčilo a prehľbovalo. Veril tomu, že vedecké poznanie prírody, človeka a sveta sa zlepši a súčasťou toho poznávania budú aj pevné základy vedy o výchove a vzdelávaní. V dejinách českého a slovenského národa patrí medzi najväčšie osobnosti, ktorá spája národné tradície s európskou vzdelanosťou. Spoločenské, politické a náboženské udalosti mali veľký vplyv na jeho život, ktorý prežil vo viacerých európskych krajinách, medzi ktoré patrili územia dnešného Česka, Slovenska, Poľska, Anglicka, Švédska, Maďarska, Nemecka a Holandska. K úplnému doceneniu a uznaniu Jana Amosa Komenského v európskom priestore došlo najmä v 20. storočí. Zanechal po sebe okolo 150 literárnych prác, 50 menších prác, ktoré zostali nedokončené alebo nevytlačené, zachovala sa aj jeho korešpondencia. Za pomoci svojho syna Daniela a za podpory svojich priaznivcov v Amsterdame bola vydaná *Opera didactica omnia* (Veškeré spisy didaktické). Obsahovali práce najmä z Lešna, Elbingu, zo Sárospataku a nové práce napísané v Amsterdame. V závere môžeme skonštatovať, že Jan Amos Komenský bol človekom skromným, pracovitým, bol pedagógom a teológom. Významný historik František Palacký ho nazval „najpamätnejším mužom všetkých čias a národov“ (Čapková 1992, 9).

SUMMARY

J. A. Comenius, with his lifelong work, responded to the demands of his era to make education easier and deeper. He believed that the scientific knowledge of nature, man and the world would deepen, and part of that knowledge would also be the solid foundations of science about education. In the history of Czech and Slovak nations, he is one of the greatest personalities of recent years, he combined national traditions with European education. Social, political and religious events had a great impact on his life, that he lived through in several European countries, such as: Czechoslovakia, Poland, England, Sweden, Hungary, Germany and the Netherlands. Based on the studied literature, we can state that the complete appreciation and recognition of Jan Amos Comenius in Europe mainly occurred in 20th century. Left behind around 150 literary works, 50 smaller works that remained unfinished or unprinted, his correspondence was also preserved. Thanks to the help of his son Daniel and his supporters in Amsterdam, *Opera didactica omnia* was published. In conclusion, we can state, that Jan Amos Comenius was a humble, hardworking person, he was a teacher and theologian. A prominent historian, František Palacký, denominated him as „the most memorable man of all times and nations“ (Čapková 1992, 9).

LITERATÚRA

- Bereczki, Sándor – Nagy, János – Komlós, Sándor. 1988. *Neveléstörténet*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Comenius, Amos János. 1999. A könyvekről, az értelmi képzés eme főeszközéről (A pataki iskola nagybiblik tantermében a reform-munkára való készület közben 1650. nov. 28-án tartott beszéd. Fordította Dezső, Lajos. In: Csorba, Csaba – Földy, Ferenc – Ködöböcz, József (eds.): *Bibliotheca Comeniana VIII. Művelődésünk múltjából. Comenius, I. Rákóczi György és más tanulmányok*. Magyar Comenius Társaság. Sárospatak: Sárospataki Nyomda Kft., 19 – 26.
- Čapková, Dagmar. 1992. *Učitel učitelov. J. A. Komenský a učitelská profesia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

- Dienes, Dénes. 1999. I. Rákóczi György és a cseh-morva atyafiak. In: Csorba, Csaba – Földy, Ferenc – Ködöböcz, József (eds.): *Bibliotheca Comeniana VIII. Művelődésünk múltjából. Comenius, I. Rákóczi György és más tanulmányok*. Magyar Comenius Társaság. Sárospatak: Sárospataki Nyomda Kft., 75 – 80.
- Fináczy, Ernő. 1927. *Az újkori nevelés története. (1600 – 1800). Vezérfonal egyetemi előadásokhoz*. Budapest: Kir. Magyar Egyetemi Nyomda.
- Hörtsik, Richárd. 1994. Comenius és Sárospatak. In: Csorba, Csaba – Földy, Ferenc – Ködöböcz, József (eds.): *Bibliotheca Comeniana V. Comenius és a magyar művelődés*. Magyar Comenius Társaság Sárospatak. Miskolc: Balsai Gyula Pál Nyomdaüzem. 34 – 39.
- Komenský, Jan Amos. 1990. *Ako dômyselne používať knihy, hlavný nástroj vzdelávania*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 2. doplnené vydanie.
- Komenský, Jan Amos. 1991. *Velká didaktika. Didaktika magna*. Publikácia vychádza k 400. výročiu narodenia J. A. Komenského. 2. vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Ködöböcz, József. 1990. Comenius nyomában Magyarországon. In: Csorba, Csaba – Földy, Ferenc – Ködöböcz, József (eds.): *Bibliotheca Comeniana III. Comenius és Magyarország*. Magyar Comenius Társaság. Sárospatak: Borsod – Abaúj – Zemplén Megyei Levéltár sokszorosító műhelyében, 25 – 51.
- Ködöböcz, József. 2002. Comenius pataki munkásságának hatóköre. (A Magyar Comenius Társaság 2000. dec. 1-jén tartott felolvasóülésének megnyitó beszédéből). In: Ködöböcz, József (ed.): *Bibliotheca Comeniana IX. Comenius és a hazai művelődés. Tanulmányok, előadások*. Magyar Comenius Társaság. Sárospatak: Sárospataki Nyomda Kft., 123 – 124.
- Kumpera, Jan. 1987. *Jan Amos Komenský. Malý profil velké osobnosti*. Uherský Brod: Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
- Mátej, Jozef a kol. 1976. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Mészáros, István. 1982. *Mióta van iskola*. Budapest: Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó.
- Mészáros, István – Németh, András – Pukánszky, Béla. 2002. *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Budapest: Osiris.
- Pataiová, Helena. 2013. Reflexia Komenského pedagogických názorov pri príležitosti 400. výročia narodenia. In: Portik, Milan – Belášová Ľudmila (eds.): *Jan Amos Komenský a súčasná predškolská a elementárna edukácia*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 277 – 283.
- Pšenák, Jozef. 1991. Doslov. In: Komenský, Jan Amos. *Velká didaktika. Didactica Magna*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 262 – 272.
- Srogoň, Tomáš – Cach, Josef – Mátej, Jozef – Schubert, Jozef. 1986. *Dejiny školstva a pedagogiky*. Druhé prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Váňa, Josef a kol. 1971. *Dejiny pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 3. vydanie.

KONTAKT

PaedDr. Helena Pataiová, PhD.
Ústav pre vzdelávanie pedagógov
Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
Dražovská 4
949 01 Nitra
Slovenská republika
hpataiova@ukf.sk